

Av 1940's historie IV

102000

Det norske forslag i Luleå.

Av
direktør LORENTZ VOGT

Den 3. juni like før kapitulasjonen nordpå fløt utenriksminister Koht til Luleå for å møte utenriksminister Günther. Koht bad hr. Günther om å fremsette følgende forslag i Berlin: «For å spare Nord-Norge for krigsødeleggelser er den norske og tyske regjering blitt enige om:

1. Der avtales om en grense, mellom den del av Norge som den tyske regjering har makten over og den som fremdeles i dette øieblikk er under norsk ledelse.

2. Nordenfor denne grense blir alle hærstyrker (hær, luftvåben, fæte) fra enhver av de krigførende land utenfor Norge trukket tilbake. Den norske regjering påtar sig å få tilsagn fra Vestmaktene om at de for sin del vil sette denne tilbaketrekning i verk.

3. Den tyske regjering lover at den ikke vil foreta noe angrep på den del av Norge som ligger nordenfor nevnte grense, og den norske regjering lover det samme for landet sønnenfor grensen.

4. Til sikkerhet for avtalens overholdelse vill de to parter be den svenske regjering om å besette begge sider av nevnte grense og særlig Narvik.

5. Grensen trekkes i overensstemmelse med dagens situasjon med undtagelse av situasjonen i Narvik og Ofoten. Grensen følger da Surlfolda og fra dennes bund rett øst til den svenske riksgrense.»

Dette forslag blev av Koht fremsatt på den norske Konges og regjerings vegne med tilslutning av den britiske regjering. I dagene som fulgte viste den norske regjering en påfallende iver for å få forslaget vedtatt.

Ved en nøktern betraktning kan der ses meget både for og imot forslaget. Det vilde om det var blitt vedtatt og respektert: ha spart Finnmark og Tromsø fylke for den ødeleggelser som disse egne blev utsatt for i krigens siste år. Der vilde ikke vært noe problem: «Finnmarkens gjenreisning». Den norske Konge og regjering vilde, om det hadde vært ansett for ønskelig kunnet forbli på norsk grunn under hele krigen. På den annen side avstod man i punkt 3 fra enhver norsk deltagelse i gjenerobringen av den besatte del av Norge, som dog var den alt overveiende del.

Forslaget kan diskuteres. Men en ting er uomtvistelig: Forslaget var helt uforenlig med legenden om den norske regjerings ukuelige og uavbrutte kampvillie fra møtet på Victoria Terrasse 9. april om morgenen og til frigjøringen. Forslaget står forsvidd i samme stilling som ønsket 9. og 10. april om å få

Göteborg, Berlin. Her blev det fremholdt at Hitler aldri vilde finne sig i et hært yndlingsgeneral Dietl blev intetnær i Sverige eller at hans fjeldjegere skulde lide samme skjebne. Den grunnleggende samtale fant sted den 11. mai. Fra da av utviklet situasjonen sig etter følgende linjer: Utenriksminister Günther er interessert i en ordning hvorved forholdet til Tyskland kan avspennes. Noe forslag fra svensk side om en demarkasjonslinje med svenske tropper i Norge kan ikke fremme. Det vil vekke misforståelser i Norge. Han må ha et norsk initiativ. Det gav Johan Ludvig Mowinckel ham i en samtale. På det tidspunkt var Mowinckel medlem av den norske regjering, hvad utenriksminister Günther har visst. Om Mowinckel har visst det samme tør være mere tvilsomt, så underlig det kan høres. Den norske legasjon i Stockholm stiller sig velvillig til planen — ut fra den forutsetning at de allierte før eller senere kommer til å rømme også Nord-Norge. Deres standpunkt berodde på en bedømmelse av den militære situasjon som senere skulde vise sig å være riktig. Dette kommer tydeligst frem i en skrivelse fra legasjonen i Stockholm til utenriksminister Koht av 29. mai 1940, hvori det heter: «For min del mener jeg stillingen for tiden heller (reprikk til Koht) er slik, at det er fare for at Vestmaktene forlater Norge enn at de motsetter sig å sende troppene hjem igjen. Er det ikke bedre å gå med på arrangementet og dermed få vissnet for at Kongen og statsrådene kan bli værende i Nord-Norge og for at byene blir spart?»

Mot denne opfatning står en rekke uttalelser fra legasjonen i London, fra regjeringen og også fra Hambro. 14. dag før ovenstående brev hadde minister Colban skrevet fra London: «Det eneste jeg kan uttale for øieblikket er, at de allierte avgjort ikke vill gå med på at elutte sitt krigstokt i vår land enn ikke om nordmennene strekker våben. Frankrike og England går ikke med på å trekke sig tilbake fra ovennevnte egne.» Colban nektet i skrivelse av 16. mai å ventilere saken med de engelske myndigheter uten sikkerhet for «at vår regjering efter samråd med ansvarlige militære rådgivere ønsker, at jeg skal utføre dette oppdrag.» Den 25. mai skriver Koht til legasjonen i Stockholm: «Den norske regjering ser ingen grunn til å avblåse krigen her i landet så lenge striden står så hård der ute. Det er bare Tyskland som kan vinne på det. Forslaget om en demarkasjonslinje for krigen i Norge vil bare gi en liten pust i stri-

gen og snarest mulig å komme tilbake til saken. «Jeg (Prytz) betonte at saken hastet og håpet på avar i overmorgen. Han spurte om jeg hadde konferert med Colban om saken, hvad jeg benektet. Han tilføjet at tanken om svenske tropper i Narvik vil tilskiet å slape sikkerhet mot tysk brudd på avtale, og at han selv neppe vilde påta sig en slik garanti. Har inntrykk av at hans i begynnelsen avvisende holdning blev noe mindre sterk.»

Neste dag — altså 1. juni — aksepterte Lord Halifax overfor minister Prytz forslaget. Samme dag besøker minister Dormer, minister Koht. Følgen er det norske forslag i Luleå den 3. juni.

Det er i dag ingen grunn til å kritisere noen for hvad den gang blev gjort eller forømt. Det synes som man i Stockholm har hatt en bedre evne til å bedømme den militære situasjon i Narvikområdet enn man hadde i London og i Tromsø. Det synes også, når man sammenholder den norske hvitbok med de svenske som om svenskerne har vært bedre orientert i London enn nordmennene. Om tyskerne vilde ha akseptert forslaget om en demarkasjonslinje om dette var fremkommet f. eks. ikke 3. juni, men 14. dager tidligere, da den militære situasjon var en annen vet man ikke. Om det vilde vært en fordel tør efter hvad vi senere oplevet være mer tvilsomt.

De menn som i dag er så raske til å betegne ethvert kompromiss, enhver ordning som noe av et landsforræderi, vil sikkert være sterke i sin kritikk over forslaget av 3. juni, hvis de ikke foretrekker å forholde sig taus. Men på det tidspunkt var det for Konge, Kronprins og regjering en forferdelig tanke å skulde forlate landet og gå i landflyktighet for ubestemt tid. Der foreligger nok av vidnesbyrd herom, bl. a. i tanken om at Kronprinsen skulde forbli i landet.

Efter 3. juni går regjeringen i sterk spenning. Den svinger mellom håp om at tyskerne vil akseptere forslaget og frykt for at de vil avslå. Der mases også på svenskene for å fremtvinge et svar. En utmerket skildring herav finner man i et brev fra den svenske legasjonssekretær Grev C. Douglas til ekspedisjonssjef Söderholm i det svenske utenriksdepartement. Brevet er dateret Boden 15. juni 1940. Det er således skrevet en uke efter at Kongen og regjeringen forlot Norge. Det heter i dette brev bl. a. om stemningen i Tromsø i dagene 3. til 7. juni: «Det var helt klart at man (regjeringens medlemmer) ivrig håpet på en overenskomst. Spesielt var man redd for at de allierte skulde forlate Norge så fort, at alle chanser skulde gå tapt til en overenskomst med tyskerne som kunde redde Nord-Norges uavhengighet skulde gå tapt.» Imidlertid forbereder engelskmennene stadig klarere sin tilbaketrekning.

Den 7. juni forlater Kongen, Kronprinsen og regjeringen Norge på engelsk krigsskib. Koht blir gående alene igjen og eysler med sine papirer uten en sekretær, uten en kontordame til

litig
Og
Nore
Den
ling
fore

5. Til sikkerhet for avtalen, overholde vi de to parter de den svenske regjering om å besette begge sider av nevnte grense og særlig Narvik. 5. Grensen trekkes i overensstemmelse med dagens situasjon med undtagelse av situasjonen i Narvik og Ofoten. Grensen følger da Sørfolda og fra dennes bund rett øst til den svenske riksgrense.

Dette forslag blev av Koht fremsatt på den norske Konges og regjeringens vegne med tilslutning av den britiske regjering. I dagene som fulgte viste den norske regjering en påfallende yver for å få forslaget vedtatt.

Ved en nøktern betraktning kan det ses meget både for og imot forslaget. Det vilde om det var blitt vedtatt, og respektert ha spart Finnmark og Troms fylke for den udeleggelise som disse egne blev utsatt for i krigens øiste. Det vilde ikke vært noe problem: «Finnmarks grensesinn». Den norske Konge og regjering vilde, om det ble vedtatt, vært assert for ønskelig kunne det på norsk grunn under hele krigen. På den annen side avstod man i Norge fra enhver norsk deltagelse i grensestriden av den besatte del av Norge, som dog var den alt overveiende del.

Forslaget kan diskuteres. Men den ting er uunvieslig: Forslaget var helt uforenlig med legenden om den norske regjeringens ukuelige og uavbrutte kampvite fra møtet på Victoria Terrasse 9. april om motstanden til fringeringen. Forslaget var forsvidd i samme stilling som ønsket 9. og 10. april om å få den danske ordning.

Legenden om regjeringens ukuelige kampvite fra første dag er en legende — en smuk legende — men kun en legende. Den har intet med virkeligheten å gjøre. Og legenden bør avlives fordi den udelegger forholdet mellom dem som blev i landet og dem som drog. Et folk kan dessuten aldri i det lange løp euge næring av falske forestillinger.

I «American Affairs» skriver Frans Robert Ingram:

«Det er riktig å huske på at general de Gaulle for en stor del er ansvarlig for de indre uroligheter i Frankrike. Under krigen prøvet han å ta monopol på franske patriotisme for sin lille eksist-gruppe. Etter tilbakekomsten fortalte han med å brennemerke som landsforrædere, alle som hadde samarbeidet med okkupasjonsmakten.

De Gaulle er skaperen av legenden om at Frankrike ikke blev besatt, at landet kjempet hele tiden og at det befridde sig selv. Det er meget ukiøkt av en nasjon å bruke en løgn som grunnlag for sin nasjonale eksistens...

Ordene har bud til mange — også i Norge. De gjør en dårlig gjerning de menn som til egen ophelelse står spild for å sette sig selv på en piedestal og for selv å heste fortjenesten av hvad det burde være en nasjons felles eie.

Den norske regjeringens overenskomst-forslag har sin forhistorie — et blendende eventyr — og sin lille etterhistorie — mere rørende avslørende enn man skulde kunne tenke sig muligheten av.

Kampene i Narvikaventiet hadde belget frem og tilbake siden 9. april. General Dietl stod med ca. 4000 menn mot de allierte ca. 20 000 i alt. Det lykkedes general Fleischers å slå general Dietl ut av Narvik, men ikke over grensen eller til kapitulasjon. Mens kampene belget frem og tilbake og Dietl stilling var øvst, var den svenske ingeniør Dahlerus i middag hos

senere kommer til å ramme også Nord-Norge. Deres standpunkt berodde på en bedømmelse av den militære situasjon som senere skulde vise sig å være riktig. Dette kommer tydeligst frem i en skrivelse fra legasjonen i Stockholm til utenriksminister Koht av 29. mai 1940, hvori det heter: «For min del mener jeg stillingen for tiden heller (repitlik til Koht) er slik, at det er fare for at Vestmaktene forlater Norge enn at de motsetter sig å sende troppene hjem igjen. Et det ikke bedre å gå med på arrangementet og dermed få vissnet for at Kongen og statsrådene kan bli værende i Nord-Norge og for at byene blir spart?»

Mot denne opfatning står en rekke uttalelser fra legasjonen i London, fra regjeringen og også fra Hambro. 14. dager for ovenstående brev hadde minister Colban skrevet fra London: «Det eneste jeg kan uttale for øeblikket er, at de allierte avgjort ikke vil gå med på at slutte sitt krigstokt i vårt land som ikke om nordmennene stikker våden. Frankrike og England går ikke med på å trekke sig tilbake fra vår kamp å eie». Colban nektet i skrivelse av 16. mai å ventilere saken med de engelske myndigheter uten sikkerhet for at vår regjering etter samråd med ansvarlige militære rådgivere ønsket at jeg skal utføre dette oppdrag. Den 25. mai skriver Koht til legasjonen i Stockholm: «Den norske regjering ser ingen grunn til å avslige krigen her i landet så lenge striden står så hård der ute. Det er bare Tyskland som kan vinne på det. Forslaget om en demarkasjonslinje for krigen i Norge vil bare gi en liten pust i striden og så gjøre landets forsvær så meget tyngre etterpå».

Ennu skarpere kommer dette standpunkt frem i skrivelse fra Koht til legasjonen i Stockholm så sent som 29. mai. Her heter det: «Spørsmålet om en demarkasjonslinje må ansees avgjort således at dette spørsmål ikke lenger foreligger».

Den fullstendige sceneforandring kommer to dage etter gjennom et besøk av minister Dormer hos Koht.

I mellomtiden er bl. a. foregått følgende: Den 31. mai har den svenske minister Prytz i London hatt en samtale med utenriksminister Lord Halifax. Her betegner Lord Halifax i følge Prytz rapport gjengitt i den svenske Hvitbok, forslaget om en demarkasjonslinje som meget kurløst, men han medgav at vi lever i kurløse tider og lovet til slutt å konferere med regjeringen.

Vil sikkert være sterke i sin attale over forslaget av 3. juni, hvis de ikke foretrekker å forholde sig tause. Men på det tidspunkt var det for Konge, Kronprins og regjering en forferdelig tanke å skulde forlate landet og gå i landflyktighet for ubestemt tid. Der foreligger nok av vidnesbyrd herom, bl. a. i tanken om at Kronprinsen skulde forbli i landet.

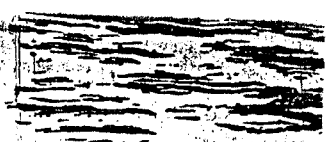
Etter 3. juni går regjeringen i sterk spenning. Den svinger mellom håp om at tyskerne vil akseptere forslaget og angst for at de vil avslå. Der mases også på svenskene for å fremtvinge et svar. En utmerket skildring herav finner man i et brev fra den svenske legasjonssekretær Grev C. Douglas til ekspedisjonssjef Söderholm i det svenske utenriksdepartement. Brevet er dateret Bodø 15. juni 1940. Det er således skrevet en uke etter at Kongen og regjeringen forlot Norge. Det heter i dette brev bl. a. om stemningen i Tromsø i dagene 3. til 7. juni: «Det var helt klart at man (regjeringens medlemmer) ivrig håpet på en overenskomst. Spesielt var man redd for at de allierte skulde forlate Norge så fort, at alle chanser skulde gå tapt til en overenskomst med tyskerne som kunde redde Nord-Norges uavhengighet skulde gå tapt. Imidlertid forbereder engelskmennene stadig klarere sin tilbaketrekning».

Den 7. juni forlater Kongen, Kronprinsen og regjeringen Norge på engelsk krigsskip. Koht blir gående alene igjen og sysler med sine papirer uten en sekretær, uten en kontordame til hjelp. Han venter og håper ennå et døgn på at tyskerne skal godta forslaget om en demarkasjonslinje. Telegrammer kommer, noen er på almindeleg norsk. De leser han. Andre er i code. De kan han ikke lese. Han har ingen code og ingen sekretær til å hjelpe sig.

Med de øvrige medlemmer av regjeringen har han avtalt en code — også for adressens vedkommende.

Telegrammet skal sendes når den engelske friet er utløpet for det tyske svar 8. juni eller når et svar er innløpet. Telegrammet sendes da fristen utløper. Det når aldri adressaten. Regjeringen hadde glemt å underrette telegrafens ombord.

Historien er nok så utrolig. Men Koht forteller den selv i en av sine bøker. Historien er rørende, og det er mere menneskelig tiltrekkende enn po-

Oljen

littisk veloverveiet at den fortelles. Og så begynte et nytt kapittel av Norges historie: Regjeringen i London. Den del av historien er nu til behandling i protokollkomiteen. Dokumentene foreligger ennå ikke for almenheten.

Lorentz Vogt.

En rettelse.

I artikkelen av direktør Vogt igår stod det bl. a.:

«Man visste jo at den engelske flåte var den tyske helt overlegen. «Dagbladets» ekstrautgave virket opskakende på Stortinget, hvor bl. a. Cato Sverdrup reagerte kraftig — hvad han har all ære av.» Det var en navneforveksling. Det var Trygve Sverdrup, Tønsberg, som reagerte. Cato Sverdrup befant sig på det tidspunkt i Lofoten.

Red.

Bilrutene i Borre.

I Borre herredstyre mandag forelå en ansøgning fra Birger Larsen om konsesjon på bårute Steinenes-Carl-Johansvern særlig med tanke på arbeiderne, og en rute Steinenes-Torvet i Horten hver time. Steinenes V-bad om at denne konsesjon blev gitt.

Rutebilfører Johannessen har i en skrivelse til overingeniøren ved fylkets veivesen pekt på at det er for dårlige veier i Steinenes til at det kan drives fast rutebiltrafikk der.

Ordføreren var opmerksom på at hvis det skal drives rutebiltrafikk her, så må veiene utbedres. L. er lagt alt for lite arbeide på dem.

Røren forstod godt at det i bløtte var risikabelt å kjøre med så tunge vogner, men vilde også nevne at det fra forskjellige hold er sagt at det må gjøres noe i Steinenes. Veiene er rett og slett færlige flere steder i mørke. De må i allfall innlemmes i de såkalte byveier.

Ordføreren trodde en ordning med Johannessen vilde være det beste, men når det blev rundkjøring i Steinenes, vilde rutene på hovedveien bli tilsvarende redusert.

Bakken blev anseende utsett.

I forbindelse med denne saken er berørt fru Bland og m. B-båen fra Agårdstrand. Den skulde ha begynt nu, men den hadde ikke sett noe til den. Denne gutten var alltid i godt sakt for krigen, og hadde stor betydning, bl. a. for skolebarna som nu

Det største melkeforbruk i vår historie.

Vi har siste år brukt 136 millioner liter melk mer enn i 1939.

En slendommelighet med vårt melkeforbruk etter krigen er den sterke stigning i bruken av husholdningsmelk, trods den betydelige nedgang i samlet melkemengde.

Den største melkemengde vi har hatt i vårt land er beregnet til 1 522 millioner liter (rundt) og dette var i 1938. Det blev i dette år innveiet til melkeriene 797 millioner liter kum og geitmelk fra 664 007 melkekuer og 249 060 geiter. I samme år blev de solgt som husholdningsmelk 221 millioner liter.

Frå 1939 gikk melkemengden stadig tilbake til omkring 900 millioner liter i 1944, da vi var på lavmålet. Omkring

331 millioner liter blev levert til melkeriene. Senere er melkeproduksjonen gått jevnt fremover, og i 1946 mottok melkeriene 554 millioner liter, derav blev solgt 357 millioner liter til bruk i husholdningen, altså 136 millioner liter mer enn i 1939, da vi hadde den høyeste melkeproduksjon.

Denne forandring til større melkeforbruk i husholdningene må fra et nasjonaløkonomisk synspunkt bilises med den sterke tilfredshet. Det er nemlig ingen tvil hvorvidt husholdningens økonomi og sunnhetstilstand har trukket bedre enn direkte husholdningsmelk. Men må man være enig i at det de 357 millioner liter melk som solgtes er brukt av kjøpere fra melkeriene, mens det antagelig er brukt langt bortimot det dobbelte når man opet ser med hvad husholdene selv har brukt.

